

STADSHOLMEN

DIREKTÖRSVILLAN 1

Långholmsmuren 23

LÅNGHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

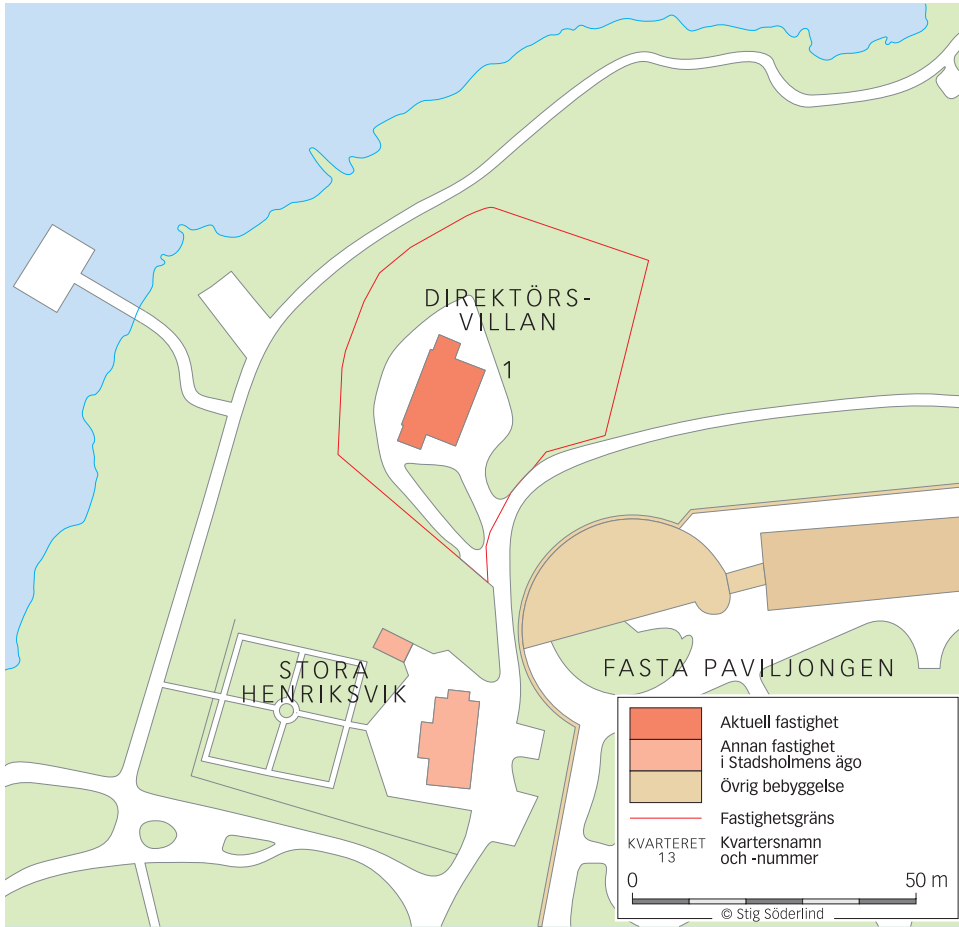
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

DIREKTÖRSVILLAN MED TIDSTYPISKT BRUTET TAK, PANELADE VÄGGAR OCH SMÅSPRÖJSADE FÖNSTER. FOTO. J MALMBERG.

År 1914 uppfördes fängelsedirektörens villa på Långholmen. Huset byggdes enligt rådande arkitekturideal med förebilder inom både nationalromantiken och jugend. Byggnaden speglar de välbärgades bostadsförhållanden under 1910-talet och bevarar interiörer från denna tid.

Här finns bland annat entréhallen med dekorativt utformad trappa och kassettak samt fyllningsdörrar och platsbyggda garderober. Byggnaden är en del av Långholmens fängelsekomplex, vilket representerar viktiga skeden i svensk fängelsehistoria.

Fastigheten Direktörsvillan 1 är grönvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett särskilt kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Långholmen är idag en plats med stora grönområden som används för rekreations- och fritidsaktiviteter. Mittpartiet av ön domineras fortfarande av fängelsekomplexet som utvecklade sin verksamhet på 1970-talet. På ön finns flera kulturhistoriskt värdefulla

miljöer som skyddas i stadens översiktsplan. Till dessa räknas Sjötullens byggnad från 1700-talet, Karlhälls gård, Mälarvarvet och delar av det före detta fängelset.

Inom fängelsekomplexet har största delen av bebyggelsen ett stort kulturhistoriskt värde. De äldsta delarna av anläggningen tillhörde malmgården Alstavik som Kronan köpte in 1724, och vars huvudbyggnad uppfördes på 1670-talet. Här inrättades ett spinn- och rasphus, det vill säga en arbetsinrättning för bland annat småkriminella, prostituerade och tiggare. Under 1740- och 1750-talet uppfördes flera byggnader enligt ritningar av stadsarkitekt Johan Eberhard Carlberg. Sedan dess har fängelsesystemet reformerats flera gånger vilket avspglas i om- och

TRAPPHALL MED URSPRUNGLIG TRAPPA, PARDÖRRAR OCH KASSETTAK. TRAPPAN HAR FIGURSÅGADE OCH DEKORATIVT UTSMYCKADE RÄCKEN. GOLVET ÄR FRÅN RENOVERINGEN ÅR 2003. FOTO. J MALMBERG.

tillbyggnader av fängelsemiljön. Till denna hör även ett flertal byggnader utanför fängelsemurarna som används som bostäder.

HISTORIK

Centralfängelset och dess direktör

Centralfängelset på Långholmen uppfördes åren 1874-80 efter ritningar av fängelsestyrelsens egen arkitekt, Vilhelm Theodor Ankarsvärd. Fängelset bestod av fyra flyglar som utgick från en centralt placerad bevakningshall. På så sätt kunde man från en enda punkt kontrollera samtliga korridorer. I de bakre flyglarna tillbringade fångarna sin första del av

strafftiden. De var då i det närmaste isolerade dag som natt, dock sysselsatta med arbete under dagtid. Detta system kallades Philadelphiasystemet. Efter celltiden flyttades fångarna till de två främre flyglarna som var byggda efter ett annat system, Auburnsystemet. Detta innebar att fångarna endast var i sina celler när de skulle sova, under dagtid hade de gemensamt arbete.

År 1880 ersattes den militära bevakningen av civil sådan. Detta medförde ett ökat behov av bostäder för tjänstemän, bevakningsbefälhavare, vaktmästare och kamrer. Kasernen byggdes om till bostadshus och befintliga byggnader som Stora Henriksvik,

URSPRUNGLIGT SERVERINGSSKÅP.
FOTO. J MALMBERG.

Knäpersta och Sjötullen nyttjades som bostäder för fängelsepersonalen. I magasinbyggnaden inreddes bostäder för 14 vaktkonstaplar med sina familjer. Direktörens bostad var placerad i Ahlstedtska husets övre våning men flyttades 1914-1915 till den nybyggda direktörsvillan.

Direktör Nilsson

Den 20 augusti 1915 utnämnde Sveriges kung Johan Henrik Nilsson till ny direktör på Långholmen. Nilsson hade dock vikarierat som direktör redan året innan och var den första direktören på 100 år som inte hade en militär bakgrund.

Nilssons tillträde som fängelsedirektör var i stort sett samtidigt som första världskriget. Strax före krigsutbrottet hade det beslutats att man skulle genomföra ett antal ombyggnader och trots krigstiden genomfördes några av planerna. Dels byggdes en arbetsflygel för fångar och dels uppfördes direktörsvillan. Villan placerades på en bergsplåtå med vacker

utsikt över Mälaren. Direktör Nilsson blev den förste att flytta in.

Direktörsvillan uppförs

Huset uppfördes under år 1914-1915 som bostad och representationsställe. Det ritades av hovintendenten Gustaf Lindgren (1863-1930) som var utbildad vid Kungliga Tekniska högskolan under åren 1881-1885 och vid Konstakademien 1885-1887. Lindgren blev arkitekt i Överintendentsämbetet 1887 och i Fångvårdsstyrelsen 1890. Hans mest omfattande arbete är polishuset på kungsholmen (1903-1911).

Direktörsvillan uppfördes som en tvåvånings träbyggnad i en blandstil med drag av både nationalromantik och jugend. Det byggdes med en tidstypisk rektangulär planlösning, huvudentré med entréhall och en sidoentré in till köket för varubud/tjänstefolk. I bottenvåningen var finrummen placerade, här fanns bland annat ett representationsrum och i övervåningen var familjens sovrums. Utöver huvud-

DETALJ ÖVER ETT AV HUSETS NÄTTA BURSPRÅK. FOTO. J MALMBERG.

trappan som var centralt placerad i huset, fanns även en tjänstetrappa mellan köket och jungfrukammaren en trappa upp. Från köket gick en serveringsgång till matsalen. Köket som sköttes av tjänstefolk var litet och troligtvis enkelt utrustat.

Direktör Nilsson flyttade ur huset år 1924. Samma år byggdes representationsrummet i bottenvåningen om till bostad för en vaktfru, men fyra år senare införlivades det i direktörens bostad. I villan bodde fängelsedirektörer ända fram till år 2003, då den första hyresgästen utan koppling till fängelset flyttade in. År 2005 övertogs fastigheten av Stadsholmen.

Upprustning och renovering

År 2003 lät den dåvarande ägaren genomföra en genomgripande upprustning och renovering. Renoveringen innebar bland annat nya stammar, elinstallationer, wc/badrum och kök. Utvändigt om- och tillbyggdes verandor. En stor del av ursprungliga snickerier och fönster renoverades och kompletterades. Invändigt medförde renoveringen ändring i planlösningen i köket och i badrum en trappa upp då äldre mellanväggar revs. Den före detta varuentrén i köket sattes igen och en ny öppning skapades mot verandan i norr.

BYGGNADSBESKRIVNING

Villan ligger placerad i en trädgård som i huvudsak består av gräsmatta och är omgiven av ett staket.

Exteriör

Villan är uppförd i två våningar med källare och vind. Fasaderna är av liggande, gulmålad panel med vita knutar. Huset har en murad naturstenssockel och ett brant, brutet tak klätt med tvåkupigt tegel. Mot öster finns ett takfönster och mot väster finns två stycken smäckra burspråk. Fönstren är i huvudsak ursprungliga och småspröjsade. Några fönster har utbytts till nya med ursprunglig karaktär. De gavs medvetet glasrutor med tät spröjsning för att ge sken av ålderdomlighet i nationalromantikens anda. Fönstren har kopplade, utåtgående bågar och finns i olika storlekar. De omges av breda foder samt en smal utskjutande vattbräda över fönstret. På husets två gavlar sitter ett halvmånefönster, så kallat lunettfönster. Entrédörren är ursprunglig pardörr av trä med fyllning i den nedre delen och småspröjsat glas i den övre. Entrépartiet inklusive de intilliggande fönstren markeras av ovanförhängande vitmålad fält och nås via en sekundär veranda. Mot norr och söder finns verandor med balkong på räfflade pelare. Mot söder är verandan troligtvis ursprunglig.

Interiör

Villan har en tidstypisk rektangulär planform med

balkonger och nätta burspråk. Mellan ytterdörren och innerdörren finns ett litet utrymme som fungerade som en klimatsluss, ett så kallat vindfång. Innerdörrarna är pardörrar med en fyllning i nederdelen och småspröjsat glas i den övre delen. Bladen har kraftiga och dekorativa beslag och gångjärn i mässing. Entréhallen har ett stengolv som lades under renoveringen 2003. Här finns en trärappa upp till den andra våningen med figursågade trappräcken och en pelare med dekorativt utformat kapital. Taket är ett kassetak vilket innebär att det är indelat i fack. Mot väster finns en välvd öppning i murstocken. I huset finns ursprungliga parkettgolv och brädgolv samt golv som lades under renoveringen 2003. Dörrarna

är i huvudsak ursprungliga, pardörrar/enkeldörrar/garderobsdörrar med äldre foder, bitvis kompletterande med karaktär likt de ursprungliga. Alla dörrar är utformade med tre fyllningar och har tidstypiska mässingstrycken.

På bottenvåningen finns några fönster som har tidstypiska, dekorativa konsoller i trä under fönsterbänkarna. En stor del av de ursprungliga fönsterbeslagen i mässing är bevarade samt balkongdörrarnas spanjoletter. I övervåningens rum finns alla inbyggda garderober bevarade och i köket finns äldre platsbyggda skåp samt det ursprungliga serveringsskåpet. I ovanvåningen finns en ursprunglig öppen eldstad med murad kåpa.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.